

ručení za dodávky zboží poskytnutého cizinou na úvěr jeho příslušníkům).

Šířila se dokonce myšlenka úplného postátnění, monopolisování obchodu zahraničního alespoň v některých nejdůležitějších druzích zboží z důvodů nejenom obchodně- a valutněpolitických, nýbrž i finančních. Monopolisování obchodu s obilím bylo již před válkou několikrát navrhováno (v říšském sněmu německém Kanitz v l. 1894—1896, ve francouzské komoře Jaurès v r. 1896, ve spolkové radě švýcarské Scherrer-Füllemann v r. 1909, v Rakousku jej doporučovali Philippovich a Hainisch), v Rusku socialistická vláda učinila vnější obchod vůbec státním monopolem, i v Německu se vynořil návrh, který z monopolisování zahraniční tržby očekával roční příjem 1 miliardy marek. Organizaci obchodu by arci důsledně následovala i organizace výroby (nucené kartely a trusty nebo dle nyní oblíbeného terminu syndikáty), a navrhoval se i s t á t n ě o r g a n i s o v a n ý d u m p i n g - s y s t e m (vysoké ceny v tuzemsku a snižování cen pro zboží určené k exportu), proti němuž by se ovšem druhé státy v obchodních smlouvách bránily výhradou přírážkových cel na všechno zboží požívající přímo či nepřímo exportních premií.

§ 31. Zásada národní rovnosti a zásada největších výhod ve smlouvách obchodních.

I. Úprava mezinárodních styků hospodářských nabyla časem ve všech kulturních státech dvou základních forem:

Buď nečiní země vůbec rozdílu mezi tuzemcem a cizozemcem, ani mezi zbožím domácím a cizozemským a poskytuje cizímu obchodníkovi i cizímu zboží, cizím loďm, nákladům, patentům, ochranným známkám, literárním a uměleckým dílům atd. úplně stejné právo, jakých požívají pro dotyčné tuzemské hospodářské vztahy občané vlastního státu. Soutěžná svoboda a soutěžná rovnost platí zde pro cizozemce jako pro tuzemce (z á s a d a n á r o d n í r o v n o s t i, v diplomatických listinách *t r a i t e m e n t n a t i o n a l*, u Angličanů a Američanů *n a t i o n a l t r e a t m e n t*, u Němců *N a t i o n a l b e h a n d l u n g*).

Anebo vyhrazuje se tuzemským příslušníkům a tuzemské výrobě jakási přednost, jakási národní protekce před cizími příslušníky a cizím zbožím — na př. vybíráním pohranič-

ního cla z přívozu cizího produktu, privilegovaním národní plavby pobřežní, nověji též obmezením přistěhovalectví cizích sil pracovních (zejm. žlutého a černého plemene, nověji však i přistěhovalců ze zemí evropských) a pod. — avšak všechny cizí státy jsou alespoň navzájem posuzovány stejně. Každý cizí stát může požadovati, aby co do nabývání práv nebo zmírňování břemen (přívozních cel, veterinářských obmezení) byl postaven na roveň kterémukoliv jinému státu cizímu. To je smysl t. zv. zásady největších výhod v nejširším smyslu, *traitement (sur le pied) de la nation la plus favorisée*, most favoured nation treatment, treatment on the footing of the favoured third country (něm. Meistbegünstigung).

Jest možno a zásadě největších výhod, t. j. rovnosti všech cizích států vůči státu smluvnímu historicky předcházelo i značnou roli hrálo poskytování přednosti jednomu cizímu státu před druhým, tedy opětne odstupňování ciziny dle zemí (t. zv. zásada preferenční). Tak vynutili si Angličané a Holanďané jako staří vládci námořního obchodu dříve než jiné státy leckteré výsady pro svůj zahraniční obchod. V proslulé smlouvě Methuenově z r. 1703 mezi Anglií a Portugalskem zavázala se Anglie, že připustí portugalská vína vždy za clo o $\frac{1}{2}$ nižší než vína francouzská, kdežto Portugalsko dovolilo opět provždy dovoz britských tovarů vlněných.*)

Dle rodinné smlouvy (*pacte de famille*), r. 1761 uzavřené ministrem Ludvíka XV. Choiseulem mezi státy bourbonské dynastie (Francie, Španělsko, Sicilie), měla pro jejich poddané platiti vzájemně zásada úplné rovnosti s vlastními příslušníky a výsady poskytnuté tímto paktem měly býti vyloučeny proti všem cizím státům, i když by těmto jinak byly přiznány nejvyšší výhody. Vskutku, když r. 1786 uzavřena nejstarší liberalistická smlouva (t. zv. Edenova) mezi Anglií a Francií,

---

*) Tato smlouva jest nejznámějším příkladem obchodní smlouvy v duchu merkantilistickém, jednostranné obchodní výhody zajišťující. Pokládána byla za příčinu úpadku portugalského průmyslu a trvalé hospodářské závislosti Portugalska na Anglii; veliký vývoz do Portugalska v 18. stol., brasílským zlatem vyrovnávaný, umožnil v skutku Anglii rozšíření oběhu zlata v zemi a přechod k měně zlaté. Obrovský literární spor, které z obou stran tato smlouva přinesla větší výhody, nebyl ukončen ani zrušením jejím roku 1830.

vyňala z ní Francie onen rodinný pakt a Anglie smlouvu Methu-
enovu (Edenova smlouva zrušena válkou z r. 1793).

S rozvojem obchodních styků mezinárodních však stávalo se
rozdílné zacházení s různými zeměmi vždy obtížnějším, a tak
spatřujeme, že již merkantilismus 18. století činil hlavní rozdíl
jen mezi tuzemskem a cizinou, proti cizině pak že platila ro-
v-
n-
o-
s-
t v p r o h i b i c i, v uzavírání se naproti všem, která pro-
l-
a-
m-
o-
v-
á-
n-
a jen za odměnu politického spojenectví nebo pod ne-
o-
d-
o-
l-
a-
t-
e-
l-
n-
ým tlakem mocného odpůrce.

V novější době diferencování mezi cizími státy jako normální
obchodní politika zmizelo na dlouho téměř nadobro, nebývalo
leč znamením počínající války hospodářské; po světové válce
preferenční systém mezi státy, hledajícími též užší spojení poli-
t-
i-
c-
k-
é, nabývá znovu rozsahu (viz níže).

II. Obchodní smlouvy neustanovují největší výhody ani zá-
s-
a-
d-
u rovnosti prostě pro všeliké vzájemné vztahy hospodářské
b-
e-
z r-
o-
z-
d-
í-
l-
u, nýbrž určují je výslovně v určitých odstavcích vždy
z-
v-
l-
á-
š-
t, a sice každou z nich pro jiný okruh zájmový (hospodářský).

Z á s a d a n á r o d n í r o v n o s t í, rovného postavení ci-
z-
o-
z-
e-
m-
c-
e s tuzemcem (parfaite égalité), určuje se v obchodních
s-
m-
l-
o-
u-
v-
á-
c-
h — alespoň mezi stejně vyspělými moderními státy
k-
u-
l-
t-
u-
r-
n-
í-
m-
i — skoro pravidelně

pro přechodný pobyt a cestování nebo i trvalé usazování se,
pro nabývání a držení majetku (pravidelně i nemovitého),
pro provozování obchodů a živností (i výrobních) kromě
l-
é-
k-
á-
r-
e-
n, obchodních dohodců (sensálů), podomního obchodu (a j.
ž-
i-
v-
n-
o-
s-
tí p-
o-
t-
u-
l-
n-
ý-
c-
h), i pro konání obchodních cest a vysílání ob-
c-
h-
o-
d-
n-
í-
c-
h c-
e-
s-
t-
u-
j-
í-
c-
í-
c-
h,

co do používání velkých zařízení dopravních, zejm. železnic
(nesmí tedy býti činěno rozdílu co do sazeb dopravních, ani co
d-
o č-
a-
s-
u nebo způsobu přepravy mezi příslušníky nebo náklady
t-
u-
z-
e-
m-
s-
k-
a a c-
i-
z-
i-
n-
y),

co do provozování plavby námořní (s výjimkou plavby po-
b-
ř-
e-
ž-
n-
í, t. j. plavby od přístavu k přístavu téže země, která bývá
v-
y-
h-
r-
a-
z-
e-
n-
a t-
u-
z-
e-
m-
c-
ů-
m — nikoli na př. dle obchodní smlouvy Ně-
m-
e-
c-
k-
a s-
e Š-
v-
é-
d-
s-
k-
e-
m z r. 1911),

co do práv patentních, známkových, autorských a naklada-
t-
e-
l-
s-
k-
ý-
c-
h*),

*) V četných jiných oborech je zásada naprosté rovnosti tuzemska a
c-
i-
z-
i-
n-
y p-
r-
o-
v-
e-
d-
e-
n-
a k-
o-
l-
e-
k-
t-
í-
v-
n-
í-
m-
i d-
o-
h-
o-
d-

co do ochrany před zvláštním vnitřním zdaněním osob, živností nebo výrobků cizozemských, vybíráním cla na hranici má býti diferencování mezi tuzemskem a cizinou vyčerpáno. Rovnost s tuzemci platí tu nesporně co do přímých daní, jimž cizinci trvale usazení v cizině podléhají dle smluv obchodních nebo zvláštních smluv o zamezení dvojitého zdanění a pod. stejnou měrou a za stejných podmínek jako tuzemci.*) Ohledně zdanění statků bývají z obecně přiznané obchodní svobody vyjímány předměty státního monopolu, dále vyhrazují si státy, když by na tuzemské zboží byla uvalena nová nebo zvýšená spotřební dávka, zatížení touž dávkou nebo přírůžkou i zboží dovážené a pod.

Pokud cizí stát nemůže v obchodní smlouvě dosíci rovnosti s tuzemskem, tím více hledí, aby zabránil aspoň jakémukoliv odstřehání svému u srovnání s kterýmkoliv jiným státem ciziny a aby dosáhl tudíž alespoň zásady největších výhod. Vzájemná rovnost se všemi státy třetími bývá tedy v obchodních smlouvách přiznávána zejm.

co do cel přívozních,

co do jmenování konsulů v určitých přístavech a tržištích a co jejich oprávněností, výsad a svobod,

co do provozování plavby na přirozených i umělých vodních cestách vnitrozemských (pro dávky plavební na těchto vodách platívá však opět national treatment),

co do nabývání pozemkového majetku v těch zemích, kde s pozemkovým vlastnictvím jsou spojena důležitá práva i povinnosti politické či náboženské a kde tudíž rovnost cizinců s tuzemci je neproveditelná (j. v Turecku podle kapitulací i ještě dle novějších smluv obchodních.**)

(smlouvami mezinárodními), j. světový spolek poštovní, bernská mezinárodní úmluva o nákladní dopravě železniční z r. 1890, pařížská úmluva o ochraně průmyslového majetku z r. 1883 (revidována v Bruselu 1900 a Washingtoně 1911), mezinárodní svaz k ochraně děl literárních a uměleckých z r. 1886.

*) Někdy bývá i zde připojováno »jako příslušníci národa požívajícího největších výhod«; dle tohoto principu nepodléhají pak cizinci na př. vojenské taxy nebo jiným náhradním dávkám za nucené jinak osobní výkony soudní, správní, komunální a pod., jimž tuzemci ovšem jsou podrobeni.

**) I Japonsko, když v polou let 1980. uzavíralo četné smlouvy obchodní, poprvé byvši uznáno velmocemi evropskými za mocnost obchodně, politicky a státně rovnorodou a neskrblic za to koncesemi, odepřelo nicméně cizincům právo nabývatí pozemků a přiznalo i v novějších smlouvách co do nemovitého majetku rovnost ne s tuzemci, nýbrž cizích příslušníků vespolek

III. Normálně znamená rovnost s tuzemci něco vyššího než zásada největších výhod a tedy rovnost jen se všemi ostatními státy cizími, resp. s tím cizím státem, který největších výhod požívá. Naopak může však znamenati zásada v z á j e m n é r o v n o s t i c i z i n c ů druhdy větší výhodu i proti zásadě národní rovnosti:

a) v státech opozdilých nebo slabých, které vlastním poddaným stále ještě odpírají nejdůležitější hospodářská práva, i když je — nezřídka z donucení — přiznaly již příslušníkům států cizích*),

b) všude v z á m o ř s k ý c h zemích, kde Evropan má privilegované právní postavení (exteritorialitu a pod. výsady) u srovnání s tuzemci, j. v Číně a v j. státech asijských, do polou let 1890. i v Japonsku, ve všech koloniálních a pod. územích.

V obou případech záleží státu evropskému, aby jeho příslušníci byli obchodní smlouvou postaveni na roveň nikoli tuzemcům, nýbrž příslušníkům nejvíce protežovaného jiného evropského národa (Anglie, Francie), na př. při smlouvách s Marokem, Bolívií, při smlouvách konžských a j., nebo si stát vyhrazuje použití té či oné zásady právní, jež by se mu zdála výhodnější.**)

Zásada národní rovnosti, v obchodní smlouvě přiznaná, nezaručuje nicméně vždy stejné zacházení se všemi příslušníky smluvního státu v smluvní cizině.

Jestliže v tomto cizím smluvním státě jest určitá třída d o

*) Tak zaujímal v Turecku na základě starších kapitulací i novějších smluv mírových a obchodních křesťanský cizinec mnohem vyšší postavení právní a hospodářské než Turek: cizinci jako obchodníci a živnostníci neplatili daní, ve vzájemných sporech nepodléhali soudům tureckým, nýbrž konsulárním, i ke sporům mezi Turky a křesťany před řádnými (tureckými) soudy musel býti příbrán zástupce konsulátu, pozůstalosti po cizozemcích projednávaly konsuláty dle zákonů své vlasti, ve všech značnějších tržištích evropského i asijského Turecka měly evropské státy své vlastní poštovní úřady vedle státních pošt tureckých, vlastní poštovní personál i schránky pouliční i vlastní úředníky k dozoru nad dopravou vlastních uzavřených pytlů poštovních až ke hranicím Turecka. Dnem 1. října 1914 tyto výsady cizích státních příslušníků v turecké říši zrušeny, i cizozemské pošty v Turecku zavřeny.

**) Podobně určuje však i obchodní smlouva anglicko-švýcarská z roku 1895, že vedle vzájemné rovnosti má platiti i zásada největších výhod všude tam, kde některý národ požívá výjimečné výhody, které není poskytnuto vlastním příslušníkům, a podobně i nové smlouvy mírové.

má cího obyvatelstva podrobena jistým právním obmezením (na př. židé v Rumunsku a dříve v Rusku co do nabývání pozemkového majetku, pachtování či hospodaření na rolnických usedlostech, provozování určitých živností a j.), platí tato obmezení i pro cizozemce takto diskvalifikované.

Druhdy vnitřní všeobecné zákony státu vylučují výslovně veškeré státní nepříslušníky od určitých odvětví hospodářských (na př. od nabývání půdy nebo provozování výčepní živností v obcích venkovských a pod.) — takové cizinecké zákonodárství státu má jakožto výron státní suverenity přednost i před smlouvou obchodní.

S druhé strany může i pouhá zásada největších výhod vésti ke skutečné národní rovnosti s tuzemci, jestliže buď cizí smluvní stát sám ze své moci (autonomně) všeobecným zákonem v určitém oboru tuto rovnost vysloví (na př. co do provozování živností) nebo jestliže ji pro některý obor hospodářský dodatečně přizná kterémukoliv státu třetímu.

IV. Historicky sluší původ zásady národní rovnosti i zásady největších výhod hledati v Orientě, v obchodních smlouvách století 16. s říší otomanskou. Ještě obchodní privilegia, která si v středověku dovedly vymoci některé obchodní korporace (na př. hansa) v cizině, ba i kapitulace, které uzavíraly Benátky, Janov a j. městské republiky hornoitalské s mohamedánskými panovníky orientu o snížení cel dovozních, exterritorialitě konsulů a jejich soudní pravomoci nad příslušníky svého státu a j., byly v podstatě pouze jednostrannými výhodami bez reciprocit. Avšak již jedna z nejstarších a nejdůležitějších obchodních smluv počínajícího novověku, smlouva francouzsko-turecká z r. 1535 (František I. — Sulejman II.) určovala nejen, že všecken námořní obchod evropského Turecka podléhá vlajce francouzské, nýbrž zároveň též, že veřejné dávky nesmějí býti pro oboustranné příslušníky v území druhého státu vyšší než pro vlastní poddané »à savoir le Turc au pays du roi, comme payent les Français, et les Français au pays du grand seigneur, comme payent les Turcs«.

Když potom i jiné evropské národy uzavíraly s Tureckem obchodní smlouvy, vymíňovaly si i pro sebe všechny výhody, jichž požíval národ nejvýhodněji posuzovaný, t. j. francouzský. Výslovně shledáváme již klausuli o největších výhodách — »doložku« (klausuli) proto, že bývalo toto ujednání vkládáno do ob-

chodních smluv jako konečný odstavec — v užším či širším rozsahu v první polovici 17. století i v západní Evropě, j. v obch. smlouvě mezi Anglií a Portugalskem z r. 1642, ve smlouvě francouzsko-španělské («pyrenejské») z r. 1659, dle které poddaní obou států »seront traités comme la nation la plus favorisée, ne payant les mêmes droits que les Anglais et les Hollandais sont soumis« — jaksi to předchůdce frankfurtského míru z r. 1871 — a v dokonalé formě zvlášt v belgicko-německé smlouvě z roku 1865.

V. **V ý h o d n o s t n í d o l o ž k a** tedy se každá ze smluvních stran druhé straně zavazuje, že všeliká výhoda, výsada nebo tarifní sleva, kterou by poskytla některému státu třetímu, připadá ihned, automaticky a bezpodmínečně také druhému kontrahentu (na př. snížilo-li Rakousko-Uhersko v pozdější tarifní smlouvě s Německem své přivozní clo na textilní výrobky německé, platilo toto snížení na základě starších smluv výhodnostních s Anglií, Francií atd. ipso facto také pro textilní výrobky anglické, francouzské i všech jiných států, s kterými byla výhodnostní doložka smluvena).

Forma výhodnostní doložky bývá stejná, prostá, a sice buď **p o s i t i v n í**, že totiž v tom či onom směru (co do ustanovování konsulů, zdanění, obch. cestujících atd.) přísluší státním občanům nebo zboží tuzemska všechny výhody státu požívajícího největších výhod,

nebo **n e g a t i v n í**, že v tom či onom směru nebude žádnému třetímu státu poskytnuto výhod větších.

Výhodnostní doložka se může vztahovati buď na **v š e c h n o z b o ŝ í** nebo jen na **u r č í t é** druhy a

na výhody poskytnuté kterýmkoliv nebo jen určitým jiným **s t á t ů m** (na př. výhodnostní doložka mezi Francií a Německem dle čl. 14. frankfurtského míru z 10. května 1871 zaručovala oběma mocnostem navzájem toliko výhody, jež by kterákoli z nich poskytla Anglii, Belgii, Holandsku, Švýcarsku, Rakousku a Rusku).

Vztahovavši se původně jen na celní sazby a na vzájemné vyloučení zákazů dovozu nebo vývozu, pokud by tyto nebyly současně vydány i proti jiným státům, rozšířena výhodnostní doložka namnoze i na jiné předměty, j. ve frankfurtském míru nejen na transitní obchod a všechny celní formality, nýbrž i na »připuštění příslušníků obou národností a nakládání s nimi«.

Výhodnostní doložka, oblíbená zvláště od Cobdenovy anglicko-francouzské smlouvy z r. 1860, v periodě liberálních obchodních smluv let 1860, působí ve směru *liberálním*, zevšeobecnujíc rychle celní výhody, kterémukoli státu nějakou smlouvou poskytnuté, beze vši vzájemné další koncese všem jiným státům, s nimiž byla dříve či později uzavřena, a zmnohonásobňujíc účinky každé celní výhody pro výrobu domácí, prolamuje takto mnohonásobně platnost tarifu autonomního. Svoji automaticností výhodnostní doložka ztenčuje hodnotu celních ústupků pro každého nového kontrahenta tím, že je činí současně přístupnými také četným jiným státům*), a vylučuje nebo ztěžuje individuální úpravu obchodních styků právě mezi státy v určitém směru nejvíce interesovanými, protože při každém jednání o tarifní slevu a pod. výhodu dlužno hleděti i k eventuelní soutěži třetích států, které by se následkem výhodnostní doložky ještě intenzivněji staly účastnými ujednaných koncesí.

Praktická potřeba vynutila si tudíž v používání bezpodmínečné výhodnostní klausule jistá obmezení a výjimky, jako na př. reciproční klausule, úlevy v pohraničním styku, opatření veterinární a preferenční výhrady pro určité země nebo zámořské osady, a využitkování celních slev třetími státy brání se obsáhlou specialisací a přesným popisem zboží v tarifech a smlouvách celních.

§ 32. Výjimky z výhodnostní doložky v obchodních smlouvách, zásada recipacity a zásada preference.

I. Výhodnostní doložka bývá obecně chápána jakožto prostě a bezvýjimečně *bezpodmínečná* a *neobmezená*: vše-liké výhody, jichž by jeden či druhý kontrahent poskytl v přítomnosti či budoucnosti kterémukoli státu třetímu, připadnou ihned a bez výhrady, automaticky a bez jakýchkoliv nových vyjednávání druhému kontrahentovi. »Toute faveur, toute immunité, toute reduction du tarif des droits d'entrée et de sortie que l'une des Hautes Parties contractantes accordera à une tière

---

*) Statistika prokázala, že prospěchů ze snížení celních sazeb nenabývá vždy stát, který za ně přinesl v obchodní smlouvě obětí, nýbrž často některý třetí stát, zcela bez protídávky (ze snížení rak.-uh. cla na datle r. 1891 ve smlouvě s Itálií měl prospěch Egypt, z cel na bavlněnou přízi ve smlouvě rak.-švýcarské nikoliv Švýcarsko, nýbrž Anglie a pod.).